

van
tot

**Jom
Jom**

Woord vooraf

Hoe ziet het dagelijkse joodse leven er uit? Op die vraag geeft Van Jom tot Jom antwoord. Jom betekent 'dag'. Van Jom tot Jom, van dag tot dag, neemt je mee door het joodse jaar. Het boek is geschreven voor tien- tot veertien-jarigen, maar ook volwassenen zullen er plezier aan ontlennen. Want Van Jom tot Jom is geschikt voor iedereen die wil weten hoe het Jodendom in de dagelijkse praktijk wordt beleefd, voor wie de sfeer van het joodse leven wil proeven en de diepere betekenis van de joodse voorschriften wil leren kennen.

Helemaal nieuw is Van Jom tot Jom niet. De titel verradt dit eigenlijk al een beetje. Het is een bewerking van het boek Jom Jom, dat is samengesteld uit de schriftelijke lessen die de Rotterdamse huisarts en kehilla-bestuurder David Hausdorff z.l. kort na de oorlog ontwikkelde voor de Centrale Onderwijscommissie van het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap. Jom Jom is binnen het joodse onderwijs een klassieker, waar meerdere generaties joodse jeugd uit leerden en mee zijn opgegroeid. Het boek werd keer op keer herdrukt, totdat het taalgebruik te verouderd bleek voor jongeren van nu. Daarom is besloten een nieuw boek te maken, gebaseerd op Jom Jom.

Het bleek geen gemakkelijke opgave om Van Jom tot Jom te schrijven, waardoor het verschijnen er van veel langer heeft geduurd dan oorspronkelijk gedacht. Marguerite Samama bewerkte de tekst, de redactie werd gevormd door Lea van Coeverden en Henny van het Hoofd, die leiding geeft aan de Afdeling Onderwijs van het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap. Vervolgens zijn in verschillende stadia adviezen, correcties en opmerkingen verwerkt van een aantal meelezers, onder wie Rabbijn R. Evers van het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap. Het boek is rijkelijk geïllustreerd met foto's waarvan vele afkomstig uit Nederland.

Allen die aan de totstandkoming van dit boek hebben meegewerkt, zeggen wij bijzonder veel dank. Het is hun verdienste dat nieuwe generaties hun Jodendom kunnen bestuderen en hun joodse leven met Van Jom tot Jom meer inhoud kunnen geven en verrijken.

De Permanente Commissie tot de Algemene Zaken van het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap,

R.E. Heijmans, voorzitter

R.E. Vis, secretaris

Inhoudsopgave

Voorwoord	V	
Biografie	VII	
Hoofdstuk 1	Joods zijn	1
Hoofdstuk 2	Bijzondere momenten	9
Hoofdstuk 3	Een bezoek aan sjoel	23
Hoofdstuk 4	Gebed – Tefila	33
Hoofdstuk 5	Voorlezen uit de Tora	41
Hoofdstuk 6	Tenach	51
Hoofdstuk 7	De joodse kalender	69
Hoofdstuk 8	Sjabbat	77
Hoofdstuk 9	Pesach	95
Hoofdstuk 10	De Omertijd	119
Hoofdstuk 11	Sjavoe'ot	125
Hoofdstuk 12	Rosj Hasjana	133
Hoofdstuk 13	Jom Kipoer	145
Hoofdstuk 14	Soekot en Simchat Tora	159
Hoofdstuk 15	Chanoeka	171
Hoofdstuk 16	Toe Bisjvat	181

Hoofdstuk 17	Poeriem	189
Hoofdstuk 18	Treurdagen	201
Hoofdstuk 19	Sjema	209
Hoofdstuk 20	Talliet en Tsietsiet	219
Hoofdstuk 21	Tefilien	229
Hoofdstuk 22	Mezoeza	237
Hoofdstuk 23	Kasjroet	243
Hoofdstuk 24	Birkat Hamazon	253
Brachot		260
Index		274
Fotografie		280

Let op: soms zie je in de kantlijn een ★ met een nummer erin. Het gaat dan om een bracha. Achterin het boek (vanaf pagina 260) kun je de hele bracha terugvinden.

Tip: kijk ook op www.jeled.net. Daar vind je filmpjes over allerlei handelingen die op een bepaalde manier moeten worden uitgevoerd. Maar behalve dat nog veel meer andere leuke dingen.

3 SJOEL

Je bent vast wel eens in sjoel geweest, of misschien ga je iedere week op sjabbat of ook op andere dagen. Het woord sjoel komt uit het Jiddisj en betekent school. Want in sjoel wordt onder andere Tora geleerd. Het Hebreeuwse woord voor sjoel is בֵּית כְּנֶסֶת beet kneset, dat betekent 'huis van samenkomst'. Een sjoel wordt ook wel synagoge genoemd, een Grieks woord met dezelfde betekenis. In sjoel komen joden samen voor het zeggen van gebeden en het horen voorlezen uit de Tora, dat gebeurt in het Hebreeuws. Natuurlijk is het dan ook fijn om elkaar weer te zien.

Hebreeuws

Hebreeuws is de taal van ons volk, ons land en onze Tora. Het heeft een eigen alfabet, het אָלף-בֵּית *alef beet*. Hebreeuws wordt gelezen van rechts naar links. Als je Hebreeuws kent kun je overal ter wereld een sjoeldienst volgen, joodse boeken lezen en praten met mensen in Israël en iedereen die ook Hebreeuws spreekt. Een ander woord voor Hebreeuws is עִבְרִית *Ivriet*.

Er zijn meerdere manieren om Hebreeuws uit te spreken. In Nederland gebeurt dat vaak op de Israëlische manier, maar ook volgens de Asjkenazische uitspraak van de joden die in Oost- en West-Europa terecht kwamen. Er is ook een Nederlandse variant van die uitspraak. In de Snoge, de Portugese synagoge in Amsterdam, wordt de Sefardische uitspraak gebruikt van de joden uit Spanje en Portugal.

Een voorbeeld:

<i>Sjavoë'ot</i>	Israëlische uitspraak
<i>Sjewoe'ois</i>	Oost-Asjkenazische uitspraak
<i>Sjowoengous</i>	Nederlands-Asjkenazische uitspraak
<i>Sjaboengot</i>	Nederlands-Sefardische uitspraak

Het interieur van de Portugese Synagoge in Amsterdam, met echt kaarslicht!

Het interieur van de sjoel in Leiden met achterin de aron hakodesj.

Jiddisj is een taal die ontstond in de joodse gemeenschappen van Europa. Het is gebaseerd op oud-Duits, maar er zitten ook Hebreeuwse woorden en uitdrukkingen in. Het Jiddisj heeft verschillende dialecten, afhankelijk van waar de taal zich ontwikkelde. Het gebied waarin Jiddisj is ontstaan loopt namelijk van West-Europa tot in Rusland. Jiddisj wordt geschreven met Hebreeuwse letters, je leest het van rechts naar links. Voorbeelden van Jiddisje woorden die in het Nederlands terecht zijn gekomen zijn 'mazzel' en 'geintje', maar er zijn er nog meer.

Minjan

Voor een sjoeldienst moeten er minstens tien joodse mannen aanwezig zijn want er moet מנין *minjan* zijn. Minjan betekent getal of aantal. Als er geen minjan is gaat de sjoeldienst wel door, maar worden sommige gebeden niet gezegd. Er wordt dan ook niet uit een Torarol gelezen. Wanneer er geen sjoeldienst is, kun je de gebeden waar geen minjan voor nodig is ook thuis zeggen.

Hoofdbedekking

In sjoel dragen alle jongens en mannen een keppel of een hoed. Ook niet-joodse mannen bedekken hun hoofd als ze een sjoel binnengaan. Door het hoofd te bedekken, voelen we als het ware de beschermende hand van God. Dat herinnert ons eraan dat er een hogere goddelijke macht bestaat. Daarom bedekken joodse mannen en jongens hun hoofd ook als ze niet in sjoel zijn. Als een vrouw getrouwd is, dan draagt zij een hoed, hoofddoek of sjeitel, pruik. Ongehuwde vrouwen en meisjes hoeven hun hoofd niet te bedekken.

Aron hakodesj

Eenmaal binnen zie je aan de oostelijke muur een versierd gordijn hangen, het Hebreeuws פָּרֹכֶת *parochet*. Dit gordijn hangt voor een grote kast die in het Hebreeuws אָרוֹן הַקֹּדֶשׁ *aron hakodesj* heet, de Torakast of heilige arke. In die kast worden de Torarollen bewaard. Uit één van deze rollen wordt iedere sjabbat en op maandag en donderdag voorgelezen, net als op joodse feestdagen. Bovenop de aron hakodesj staan ‘twee stenen tafelen’ die verwijzen naar de twee platte stenen met de tien geboden die Mosjé meenam van de berg Sinai.

Maak je nu de twee deuren van de Torakast open, dan zie je Torarollen bekleed met versierde manteltjes van kostbare stoffen zoals zijde, fluweel of brokaat. Bovenop de handvatten van de rollen staan zilveren kronen of torens. Vaak hangt er een schild aan en een יָד *jad*. Dat is een stokje met een handje aan het eind, meestal van zilver. Hiermee kan degene die lajent aanwijzen waar hij is bij het lezen uit de Torarol. Hij raakt de Tora dus zelf niet aan. Als hij dat wel zou doen, zouden

Een ouderwets Nederlands-joods woord voor bidden is oren, afgeleid van het Latijnse woord ‘orare’ (bidden). Een ander woord voor bidden is davvenen. Over de oorsprong van dit Jiddisje woord lopen de meningen uiteen. Volgens sommigen is het afgeleid van het Hebreeuwse woord voor bladzijde דָּף *daf* en doelt het op het omslaan van de bladzijden in het gebedenboek. Anderen denken dat het een verbastering is van het Latijnse woord *divinus* (goddelijk). Het Hebreeuwse woord voor gebed is תְּפִלָּה *tefila*. Sommige mensen noemen het boek waar de gebeden in staan ook *tefila*. Een ander woord voor gebedenboek is סִדּוּר *sidoer*. Een gebedenboek voor de feestdagen heet een מַחְזוֹר *machzor*.

de letters van de Tora kunnen beschadigen. Dan is die Tora niet meer bruikbaar.

Omdat in de Tora de woorden staan die God sprak tegen Mosjé en Zijn volk op de berg Sinaï is de Tora het meest waardevolle dat wij als volk hebben. Alle joden die daarna zijn geboren en nog zullen komen, kunnen in de Tora lezen hoe ze als goede mensen moeten leven.

Mizrach

De aron hakodesj staat altijd aan de oostkant van de sjoel, anders gezegd naar het מִזְרַח *mizrach*. Mizrach is bij ons het zuidoosten, want als we davvenen staan we in de richting van Jeruzalem, waar vroeger de tempel heeft gestaan. En Jeruzalem ligt zuidoostelijk van Nederland.

Koning Salomo שלמה *Sjlomo* was één van onze belangrijkste koningen. Hij liet rond het jaar duizend voor de gewone jaartelling een prachtige tempel bouwen. Toen die in gebruik werd genomen sprak hij een gebed uit waarin hij God vroeg of dit beet mikdasj een gebedshuis voor alle mensen mocht worden. Hij vroeg God ook of Hij alle gebeden die er zouden klinken zou willen verhoren. Hij zei:

Mochten de joden ooit nog eens uit dit land worden verdreven en zij bidden vanuit een ver, vreemd land tot U, God, en zij staan in de richting van het land dat U aan hun voorouders hebt gegeven, van de stad die U hebt uitgekozen en van het Huis dat ter ere van U is gebouwd, en ze hebben spijt van alle keren dat ze zich niet aan Uw regels hebben gehouden – verhoor dan hun gebed.

Daarom spreken alle joden over de hele wereld hun tefila uit met hun gezicht naar het joodse land. In Israël sta je met je gezicht naar Jeruzalem. Ben je in deze stad, dan zeg je de gebeden in de richting van het enige stuk muur dat nog over is van het beet mikdasj. Het is een stuk van de westelijke muur, die we de כוֹתֵל *Kotel* of Klaagmuur noemen.

Ook als we thuis gebeden zeggen doen we dat in de richting van het zuidoosten. Sommige mensen hebben daarom in hun huiskamer een bordje hangen met het woord ‘mizrach’ erop. Dat dient dus om te weten in welke richting je moet davvenen.

Joden zijn zich altijd verbonden blijven voelen met hun land, waar ze ook woonden. Toen er sprake van was dat wij als joods volk na tweeduizend jaar opnieuw een eigen land zouden krijgen, wilden we dan ook alleen terug naar de plek die sinds 1948 weer Israël heet.

Aron hakodesj in de sjoel in Middelburg. Op het parochet staat het wapen van de provincie Zeeland.

De rest van de sjoel

Om zich volledig op het gebed te kunnen concentreren bidden mannen en vrouwen traditioneel apart. De *mechietsa*, een afscheiding, zorgt ervoor dat mannen en vrouwen gescheiden van elkaar zitten. Een *mechietsa* kan een hekwerk zijn, een verhoging of een gordijn. Soms zitten de vrouwen boven in sjoel op de vrouwengalerij.

In het midden van de sjoel is een verhoging met een hekje eromheen en een tafel met een versierd kleed erop. *Bima* of *almemmor* heet die verhoging. Daar leggen we de Tora op als er uit gelajend wordt. Tussen de bima en de aron hakodesj met de Torarollen staat een soort lessenaar, ook weer met een kleed erop. Deze lessenaar, de *amoed*, is bestemd voor degene die voordavvent, voorbidt, namelijk de *chazan*. Een *chazan* is voor de sjoeldienst heel belangrijk want hij leidt de gebeden. Als er een rabbijn in sjoel is legt hij in een drasja de woorden van de Tora uit. Zo'n toespraak is geen noodzakelijk onderdeel van de dienst en kan ook door iemand die geen rabbijn is worden uitgesproken. Er hoeft bij een sjoeldienst dus niet persé een rabbijn aanwezig te zijn, al is het natuurlijk wel een eer als er een rabbijn bij is.

Het interieur van de sjoel in Enschede met achterin de mechitsa.

Het voorlezen uit de Tora gebeurt door iemand die dat foutloos kan, de *ba'al koree* בַּעַל קוֹרֵא of voorlezer. Lajenen is heel belangrijk omdat de woorden van God voorgelezen worden, maar het is ook heel moeilijk. Er staan in de Tora geen klinkers, geen leestekens en geen zangtekens. Degene die lajent moet dus de uitspraak én de melodie van elk woord van tevoren uit zijn hoofd leren.

Vaak staat er links van de Torakast een stoel voor de rabbijn. De *gabai* גַּבַּי is degene die de mitswot uitdeelt. Mitswot betekent hier: eretaken. In elke dienst komt er namelijk een aantal eretaken voor die per keer over de sjoelgangers verdeeld worden door de gabai. Als je bijvoorbeeld het zilverwerk weer aan de Torarol mag hangen nadat hij is opgerold en 'aangekleed' met een mantel, dan heb je de mitswa עַץ תְּיָיִם *eets chajiem* gekregen. Ben je hiermee klaar dan schud je de gabai de hand. Bij het handenschudden zeg je *sjkouch*. Dat betekent: "Moge het je goed gaan". Portugese joden zeggen בְּרוּךְ הַזֶּה *chazak baroech*, "Wees sterk en gezegend".

<i>aron hakodesj</i>	אָרוֹן הַקֹּדֶשׁ	heilige arke, kast met Torarollen
<i>ba'al koree</i>	בַּעַל קוֹרֵא	degene die uit de Tora lajent
<i>beet kneset</i>	בֵּית כְּנֶסֶת	huis van samenkomst, sjoel
<i>chazan</i>	חָזֵן	voorzanger van de dienst
<i>davvenen</i>		bidden
<i>minjan</i>	מִנְיָן	het tiental mannen dat minmaal nodig is om een complete dienst te kunnen houden
<i>sidoer</i>	סִדּוּר	gebedenboek